

Nr 130.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till lån till anordnande av kollektiva tvätterier; given Stockholms slott den 5 mars 1948.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlatande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro;
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Möller.

Sammanfattning.

I förevarande proposition föreslås, att statslån skall kunna utgå för anordnande av kollektiva tvätterier med högst 80 % av de godkända anläggningskostnaderna, varjämte i vissa fall skall föreligga möjlighet att inom ramen för lånet lämna en direkt subvention, genom att lånet eller viss del av lånet, dock högst 20 000 kronor, skall kunna göras räntefritt och stående. Lån skall kunna beviljas huvudsakligen till kommuner, landsting och ekonomiska föreningar.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 5 mars 1948.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÅNG, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och jordbruksdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga om anvisande av anslag till *lån till anordnande av kollektiva tvätterier* samt anför följande.

1941 års befolkningsutredning¹ har den 23 januari 1947 överlämnat betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete (Kollektiv tvätt; SOU 1947: 1).

Vid remissbehandlingen har betänkandets 14 kap. med förslag om utbildning av tvätteripersonal remitterats för sig, varefter betänkandet i denna del överlämnats till ecklesiastikdepartementet. Genom beslut den 31 oktober 1947 och den 6 februari 1948 har Kungl. Maj:t bemyndigat överstyrelsen för yrkesutbildning att under innevarande budgetår anordna viss av utredningen föreslagna kursverksamhet, nämligen dels en kurs om 6 veckor för lärare i tvätteriteknik vid yrkes- och verkstadsskolor, dels 3 kurser om vardera 20 veckor för föreståndare för mindre tvätterier och dels 4 kurser om vardera 14 dagar för föreståndare vid mindre gemensamhetstvätterier på landsbygden.

Över betänkandet, i vad detta kommer att behandlas i denna proposition, hava utlåtanden avgivits av

socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission, statens byggnadslånebyrå, statens nämnd för samlingslokaler, medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan, statskontoret, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen efter hörande av egnahemsnämnderna, statens provningsanstalt, statens industrikommission, statens priskontrollnämnd efter hörande av aktiv hushållning, överståthållarämbetet, länsstyrelserna utom länsstyrelsen i Västerbottens län, socialvårdskommittén, norrlandskommittén, samtliga landstings förvaltningsutskott utom förvaltningsutskotten hos Jönköpings, Gotlands, Blekinge, Gävleborgs och Västernorrlands läns landsting, samtliga hushållningssällskap utom Jönköpings läns, svenska stadsförbundet, svenska landstingsförbundet, statens hantverksinstitut, svenska textilforskningsinstitutet, institutet för tvättekonsultation, hemmens forskningsinstitut,

Sveriges industriförbundet, Sveriges tvätteriidkareförbundet, grov- och fabriksarbetareförbundet, svenska arkitekters riksförbundet, Sveriges fastighetsägare-

¹ Vid utarbetandet av betänkandet hava deltagit samtliga ledamöter av befolkningsutredningen och av utredningens delegation för hem- och familjefrågor, se 1947 års riksdagsberättelse, s. 74.

förbund, hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, kooperativa förbundet, bygdegårdarnas riksförbund, yrkeskvinnors samarbetsförbund, Fredrika-Bremerförbundet, svenska skolkökslärarinnornas förening, Sveriges hemkonsulenters förening,

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund samt högerns centrala kvinnoråd.

Länsstyrelserna hava vid sina utlåtanden fogat yttranden av länsarkitekt och förste provinsialläkare samt fem kommuner inom resp. län, varav minst två typiska landsbygdkommuner och minst två typiska tätortskommuner, varav minst en stad.

Inledning.

Hittillsvarande åtgärder för underlättande av hushållens tvättarbete.

Från skilda håll har under de senaste åren visats ett allt större intresse för ett underlättande av hushållens tvättarbete. Stödåtgärder av olika slag ha förekommit såväl från det allmännas sida som genom initiativ från enskilda företagare och organisationer. Fr. o. m. budgetåret 1939/40 har under nionde huvudtiteln varit uppfört ett särskilt anslag till bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden. Möjligheter ha därjämte förelegat att för anskaffande av maskinutrustning och för installationer erhålla lån ur jordbrukets maskinlånepfond. Ett flertal statliga eller statsunderstödda organ ävensom enskilda företagare och organisationer ha gjort en aktiv insats genom vetenskapliga undersökningar eller propaganda för rationellare tvättorganisation och tvättmetoder. Bland dem, som härvid arbetat för anordnande av kollektiva tvätterier, må nämnas kooperativa förbundet. Genom förbundets medverkan ha sedan år 1938 ett femtiotal tvätterier tillkommit. Tvättstugeföreningarna ha erhållit lån av förbundet med upp till $\frac{2}{3}$ av anläggningskostnaderna. I övrigt må nämnas, att de enskilda svenska tvättmaskinfabrikanterna under senare år bedrivit propaganda för anordnande av bruks- och andelsträttstugor samt i vissa fall anordnat kortare kurser för tvätteriföreståndare.

Under det i det föregående omnämnda statsbidragsanslaget anvisade riksdagen under ettvarv av budgetåren 1939/40—1942/43 ett reservationsanslag av 50 000 kronor. För budgetåret 1943/44 höjdes anslaget till 100 000 kronor och för budgetåret 1944/45 till 150 000 kronor. För ettvarv av budgetåren 1945/46—1947/48 har anslaget upptagits med 250 000 kronor. Den 18 juli 1947 föreskrev Kungl. Maj:t, att det för innevarande budgetår anvisade anslaget tills vidare icke finge tagas i anspråk.

Enligt nu gällande statsbidragskungörelse (nr 911/1939) lämnas från förenämnda anslag av egnahemsstyrelsen bidrag till ekonomisk förening, som har till ändamål att företrädesvis för mindre hushåll å den egentliga landsbygden

anskaffa och driva tvättinrättning med maskinell utrustning (1 §). — I detta sammanhang må anmärkas, att Kungl. Maj:t den 7 mars 1941 anvisat ett belopp av 10 000 kronor till egnahemsstyrelsen för utlämnande av bidrag till uppförande försöksvis av gemensamma enklare tvättstugor i sådana trakter av Västerbottens läns landsbygd, där avstånd och trafikförhållanden omöjliggöra ett effektivt utnyttjande av tvättstugor med maskinell utrustning. Medlen skulle utgå med lika belopp från dels nionde huvudtitelns reservationsanslag till extra utgifter och dels reservationsanslaget till Befrämjande i allmänhet av jordbruk och lantmannanärningar. — För att en förening skall kunna erhålla statsbidrag enligt statsbidragskungörelsen skola dess stadgar vara godkända av egnahemsstyrelsen, som därjämte har att pröva planen för tvättinrättningens utförande (2 §). Statsbidrag må utgå med 25 % av de godkända kostnaderna för anskaffande av tvättinrättning med utrustning, dock att, då särskilda skäl därtill föranleda, statsbidrag må utgå med högst 40 % av nämnda kostnader (3 §). Förening, som erhållit statsbidrag, är skyldig att under 10 år efter det år, då bidraget beviljats, lämna egnahemsstyrelsen uppgifter angående anläggningens verksamhet samt i övrigt underkasta sig styrelsens och vederbörande egnahemsnämnds tillsyn (9 §). Egnahemsstyrelsen kan påfordra återbetalning av statsbidrag bl. a. om den bidragstagande föreningen genom oriktig uppgift föranlett bidragets beviljande eller om tvättinrättningen avyttras, vanvårdas eller användes till annat ändamål än det avsedda (10 §).

På grund av bestämmelserna i statsbidragskungörelsens 1 § har egnahemsstyrelsen begränsat bidragsgivningen till sådana föreningar, vilkas medlemmar i första hand ha sin utkomst av jordbruk, skogsbruk eller härtill anknutna näringar och till övervägande delen icke äro bosatta i tätort. Med hänsyn till den begränsade tillgången på bidragsmedel har bidrag i första hand beviljats till anläggningar, vilkas planläggning motsvarat vid ifrågavarande tidpunkt rådande uppfattning om bästa effektivitet. Intill den 1 juli 1947 har styrelsen beviljat bidrag till ett åttiotal anläggningar. Flertalet av dessa anläggningar har planlagts på styrelsens byggnadskontor, som därjämte biträtt med planläggning i åtskilliga fall, där bidrag av olika skäl icke kommit i fråga.

Antalet ansökningar om statsbidrag jämlikt statsbidragskungörelsen har — anför befolkningsutredningen — varit så stort, att egnahemsstyrelsen nödgats att i allmänhet begränsa de beviljade bidragsbeloppen till mindre än 25 % av anskaffningskostnaderna. Då statsbidraget sålunda utgått med allenast en ringa del av dessa kostnader, ha initiativtagarna i regel tvingats utnyttja andra möjligheter att anskaffa erforderligt kapital. Härvid har — förutom lån ur jordbrukets maskinlänefond — i första hand förekommit andelsteckning, varierande från några få kronor upp till 100 kronor för andel, ävensom bidrag från kommuner, industriföretag och enskilda personer.

En viss regional planering för de kollektiva tvätterierna har förekommit sedan den nuvarande statsbidragsverksamheten påbörjades. Egnahemsstyrelsen har i detta hänseende under hand meddelat bl. a. följande.

Från flera håll har gjorts gällande, att ett planlöst utspridande av tvätterianläggningar kunde bli ödeläggande för anläggningarnas ekonomi. Egnahemsstyrelsen, som ansett sig böra söka förhindra att tvätterier växa fram planlöst och utan förefintligt behov, har sökt i görligaste mån påverka tvätteriernas lokalisering. På styrelsens initiativ upptagna förhandlingar med länsmyndigheterna ha resulterat i att inom flera län bildats länskommittéer, av vilka några redan uppgjort preliminära regionala planer för tvätterianläggningarna inom länet.

Kungl. Maj:t har den 17 oktober 1947 medgivit, att egnahemsstyrelsen må av statsbidragsanslaget till tvätterier under budgetåret 1947/48 disponera högst 14 700 kronor för att kunna medverka i arbetet med att upprätta regionala planer för bedömande av lämplig förläggning, storlek och organisationsform beträffande gemensamma tvättinrättningar på landsbygden.

Befolkningsutredningens betänkande och förslag.

Nuvarande tvättmetoder.

Befolkningsutredningen har i sitt betänkande koncentrerat sig på en lösning av organisations- och rationaliseringsproblemen rörande den s. k. stortvätten, dvs. den huvudpart av hushållens tvätt, som tvättbehandlas med vissa i regel någorlunda bestämda större tidsintervaller.

Beträffande nuvarande tvättmetoder anför utredningen i olika sammanhang i stort sett vad som framgår av följande sammanfattning.

Användandet av maskinella hjälpmedel har under de senaste decennierna allt mer aktualiserats och maskinkonstruktionerna ha successivt förbättrats. Med moderna tvätterimaskiner kan tvättarbetet utföras på mycket kortare tid och med avsevärt mindre ansträngning än då traditionella handtvättmetoder användas. En fullgod maskinutrustning för tvätt är emellertid alltför kostsam att anskaffa för de enskilda hushållen, varför vägen till rationalisering på detta område synes vara en kollektivisering av tvättarbetet. En dylik kollektivisering har också påbörjats och i stort sett lämnat goda resultat. Tvättstugorna i moderna hyreshus i tätorterna förses sålunda i många fall med en begränsad maskinutrustning för gemensamt bruk. Vidare finnas f. n. över 300 andels- och brukstvätterier, varav huvudparten på landsbygden. Den årliga mängden vid dessa anläggningar behandlat tvättgods beräknas till ca 10 000 ton. Ytterligare ett mindre antal kollektiva tvätterier drives i kommunal regi. Nämnas må därjämte, att antalet handelstvätterier i landet kan uppskattas till mellan 400 och 500 med en årlig total tvättgodsmängd — inkl. s. k. kommersiell tvätt — om högst 30 000 ton, dvs. mindre än 10 % av det uppskattade totala hushållstvättbehovet i landet, beräknat till över 300 000 ton.

På grund av anläggnings- och anskaffningskostnaderna har emellertid endast en ringa del av hushållen hittills haft möjlighet att tvätta maskinellt

och majoriteten av landets familjer är sålunda hänvisad till handtvätt. De förhållanden, under vilka denna bedrivs, äro ofta synnerligen otillfredsställande ur flera synpunkter. I *hygieniskt avseende* må särskilt framhållas, att stortvätten på landsbygden icke sällan — även vintertid — sker i det fria. Enligt en av husmödrarnas samarbetskommitté år 1944 genomförd enkät skulle vintertid närmare 15 % av hushållen tvätta utomhus och en ungefär lika stor del i köken. Även om en enklare byggnad blivit uppförd för ändamålet, saknas som regel anordningar, ägnade att underlätta tvättarbetet. Den tekniska utrustningen i dessa »tvättstugor» inskränker sig ofta till bykgryta, laggkäril, tvätt(gnugg-)bräde och rotborste. Sakkunniga på det medicinska området synas eniga om att tvättarbete under de primitiva förhållanden, varunder det i allmänhet bedrivs, måste anses synnerligen vådligt ur hälsosynpunkt, framför allt genom framkallande av reumatism, köldskador och »förykling». — För att visa hur föga tillfredsställande de vanliga handtvättmetoderna äro ur *ekonomiska synpunkter* anför befolkningsutredningen bl. a. i huvudsak följande.

Vid handtvätt enligt gammal metod kan en person prestera högt räknat 1,5 kg tvättat och manglat gods per timme. Om arbetet utföres i kollektiv tvättstuga för självtvätt, ökas mängden till ca 3 kg och vid en industriellt driven anläggning med van personal till 5 à 6 kg per timme. Totala mängden av hushållstvättgods i Sverige kan antagas vara per år i runt tal 300 milj. kg. Den arbetstid, som årligen skulle åtgå för att rengöra denna tvättmängd, kan alltså uppskattas till för handtvätt ca 200 milj. arbetstimmar, för kollektiv självtvätt 100 milj. arbetstimmar och för industriellt utförd tvätt 50—60 milj. arbetstimmar. Arbetstidsskillnaden mellan den förstnämnda arbetsmetoden och den sistnämnda skulle alltså utgöra inemot 150 milj. arbetstimmar per år, motsvarande en normal arbetsprestation för omkring 60 000 personer.

Vid handtvätt med färdigpaketerade s. k. självverkande tvättmedel enligt fabrikantens bruksanvisning kommer tvättmedelskostnaden, inberäknat viss komplettering med exempelvis tvål eller såpa, att uppgå till ca 15 öre per klädkg. Tvättmedelskostnaden vid maskintvätt kan nedbringas till 3 à 4 öre per kg. För landets hushåll kan därför en övergång till rationella tvättmetoder i stordrift beräknas medföra en årlig besparing av ca 30 milj. kronor enbart i tvättmedelskostnader.

Den onödiga tvålförbrukningen i landet på grund av olämpligt vatten har uppskattats till flera milj. kronor årligen. Största delen härav kunde inbesparas om tvättarbetet rationaliserades och avhärdat vatten komme till användning.

Någon siffermässig beräkning av den energi- och bränslebesparing, som kan åstadkommas genom rationalisering av tvättarbetet, har visserligen icke utförts, men även här torde det röra sig om värden på tiotal milj. kronor.

Slutligen kan man räkna med att textilmateriel för stora värden årligen förstöras på grund av olämpliga tvättmetoder. En rationellt utförd maskintvätt kan — trots ofta uttalade farhågor i motsatt riktning — bevisligen utföras mera skonsamt än handtvätt. I en inom föreningen rationell textiltvätt år 1944 upprättad promemoria angives totala värdet av genom olämplig tvätt förstörda textilier överstiga 300 milj. kronor årligen. Tillgängligt statistiskt material möjliggör icke kontroll av uppgiftens riktighet. Man torde allmänt anse, att den är betydligt överdriven, men å andra sidan är det obestridligt, att det rör sig om högst avsevärda belopp.

Sammanfattningsvis kunna de av utredningen angivna ekonomiska fördelarna av maskinell tvättning sägas utgöra *dels* besparing av arbetskraft, tid, tvättmedel och bränsle *och dels* minskat slitage av textilmaterialet.

Frågan om de lämpligaste vägarna för en rationalisering av tvättarbetet.

Befolkningsutredningen finner det naturligt, att man fortsätter på den inslagna vägen mot rationalisering genom kollektiva, i första hand maskinellt utrustade tvätterier samt att statsmakterna giva sitt stöd åt ett planmässigt uppbyggande av sådana anordningar. Genom tillskapandet av tvätterier, i vilka hushållen vore direkt engagerade, skulle man enligt utredningens mening måhända uppnå större sannolikhet för att tvätterierna komma att drivas på ett ur teknisk och ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Tillkomsten av större inlämningstvätterier bör kunna medföra en stimulerande konkurrens, som möjligen skulle åvägabringa bättre förhållanden inom tvätteribranschen.

Det bör i detta sammanhang nämnas, att utredningen sökt bedöma, huruvida hushållens tvättfråga kunde lösas genom att installera hushållstvättmaskiner i hemmen. Utredningen har funnit bl. a., att det per hushåll investerade kapitalet för enbart maskinutrustning skulle vid installation av dylika maskiner över hela landet uppgå till ca 20 gånger större belopp än om hushållen sammanfördes till kollektiva, maskinella tvätterier. Med hänsyn härtill och då den senare utvägen jämväl på grund av ett flertal förhållanden av teknisk natur vore att föredraga, finner utredningen installerandet av i varje fall hushållstvättmaskiner av de typer, som f. n. finnas i marknaden, knappast vara en idealisk och f. ö. icke generellt genomförbar lösning för svenska förhållanden.

Utredningen har vidare beträffande den kemiska tvätten uttalat, att det finge anses vara ett samhälleligt intresse att åstadkomma en förbättring av de nu rådande förhållandena på detta område. En tämligen självklar lösning vore att vid uppförandet i enlighet med utredningens förslag av centrala inlämningstvätterier till dessa knyta en särskild avdelning för kemisk tvätt.

Med den av utredningen intagna utgångspunkten uppställer sig till en början frågan, huruvida de kollektiva tvättanläggningarna böra vara anordnade såsom själv- eller inlämningstvätterier. Befolkningsutredningen erinrar härutinnan, att 1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden, vilken utredning avgav det till grund för nu gällande bestämmelser om statsbidrag till tvätterier liggande förslaget, i första hand tänkt sig, att husmödrarna själva skulle utföra arbetet i andelstvättstugorna. Denna inställning synes, uttalar befolkningsutredningen, till en början ha varit allmän bland dem, som på olika håll fört fram tanken på kollektiv tvätt. Genom en anordning av detta slag har man tänkt sig kunna undgå att anställa föreståndare, vars lön icke sällan skulle komma att avsevärt påverka tvättpriserna. Denna inställning har emellertid efter hand reviderats allteftersom man upptäckt, att det ur driftsekonomiska, tekniska och praktiska synpunkter är lämp-

ligare att hålla fast anställd personal. Om utvecklingen i detta hänseende anför befolkningsutredningen i huvudsak följande.

Erfarenheten har visat, att om ett effektivt utnyttjande skall uppnås, och om själva tvättprocessen skall utföras på ett ur teknisk synpunkt tillfredsställande sätt, måste den person, som skall leda arbetet, dels ha goda kunskaper om textiltvättningens förlopp över huvud taget, dels ha praktisk erfarenhet och känna till maskinerna ordentligt. Detta kan knappast en husmor ha, som endast sporadiskt använder tvättstugan. Man anser därför numera allmänt, att det — om ett kollektivt självtvätteri skall drivas på ett tekniskt och ekonomiskt tillfredsställande sätt — är nödvändigt, att fast anställd personal finnes tillgänglig, som tar hand om i varje fall själva tvättningen i maskinerna.

Redan tidigt började andelstvättstugornas föreståndare att taga emot inlämningstvätt, som de utförde under den tid, anläggningen icke utnyttjades av husmödrarna. Vid de statsunderstödda andelstvätterierna har utvecklingen allt mer gått i denna riktning. Enligt en företagen undersökning utgöres f. n. över $\frac{2}{3}$ av den totala tvättgodsmängden vid dessa av inlämningstvätt.

Framför allt vid anläggningar på ren landsbygd förefaller det som om hushållen föredraga att helt övergå till inlämningstvätt. Detta kan lätt förklaras genom den rådande bristen på kvinnlig arbetskraft inom jordbruket. Andelsägarna bo dessutom ofta på så stort avstånd från tvättstugan, att resan fram och tillbaka blir tidsödande. Det har också blivit allt vanligare att nya anläggningar på landsbygden, särskilt vid utpräglad jordbruksbygd, redan från början helt planeras såsom inlämningstvätterier.

De kollektiva tvätterier, som vuxit fram i tätorter, t. ex. industrisamhällen, ha ofta behållit karaktären av renodlade självtvätterier. Industrierbetarhusterna ha i allmänhet fördelen av bättre ordnade bostäder än landsbygdens husmödrar, och ofta ha familjerna relativt få barn och kvinnorna mera tid. En medverkande faktor av betydelse för tvätteriets karaktär utgör därjämte det relativt korta avståndet till tvättanläggningarna.

Uppenbart är alltså, att, ehuru det bland hushållen finnes en klar tendens att övergå från självtvätt till inlämningstvätt, bebyggelsens karaktär och befolkningens sammansättning inom verksamhetsområdet kommer att bestämma fördelningen av tvättgodset på själv- resp. inlämningstvätt.

Beträffande den driftsekonomiska sidan av förevarande fråga framhåller utredningen, att renodlade självtvätterier i ekonomiskt hänseende klara sig relativt bra, medan små andelstvätterier, organiserade såsom kombinerade själv- och inlämningstvätterier, ofta ha svårt att pressa ned tvättkostnaderna till skälig nivå. I flera fall kämpa f. n. tvätterier av den senare typen med så stora ekonomiska svårigheter, att deras fortsatta existens synes äventyrad. Detta sammanhänger med att ett inlämningstvätteri måste ha en viss storlek för att kunna utnyttja en relativ minskning av personalkostnaderna m. m. Utredningen har funnit, att ett inlämningstvätteri ur denna synpunkt icke gärna bör ha en mindre kapacitet än ett ton per dag. Detta förhållande för därjämte med sig, att man kan fastslå, att det av driftstekniska och driftsekonomiska skäl under alla förhållanden är olämpligt att anlägga små inlämningstvätterier. Å andra sidan kan ett självtvätteri ur ekonomisk synpunkt icke konkurrera med ett inlämningstvätteri, drivet såsom industri. Om man utgår ifrån att de relativt små självtvätterierna under vissa förhållanden eller i varje fall såsom en övergångsform ändock ha ett viss berättigande, måste

man räkna med att giva dem ett kraftigt stöd från samhällets sida. Den hitillsvarande statliga stödverksamheten har endast i obetydlig grad haft betydelse för anläggningarnas driftsekonomi, enär dels bidragsbeloppen varit alltför små och dels kapitalkostnaderna utgöra en förhållandevis begränsad del av en anläggnings driftskostnader. Statsbidragets betydelse har därför i första hand legat på det psykologiska planet genom att stimulera tillkomsten av andelstvätterier. Däremot synes det i princip onödigt att subventionera ett inlämningstvätteri med en kapacitet av över ett ton per dag, enär man vid ett sådant kan pressa ned tvättpriserna till samma eller lägre belopp än de kontantutlägg, som husmödrarna få vidkännas för arbetet i en liten kollektiv tvättstuga. Även i fråga om dylika inlämningstvätterier torde det dock bliva nödvändigt, att staten stimulerar tillkomsten, i första hand genom att hjälpa till vid anskaffandet av erforderligt anläggningskapital.

I frågan självtvätterier gentemot inlämningstvätterier berör befolkningsutredningen slutligen problemet om i vad mån tvätteriets art påverkar det s. k. effektiva området, dvs. det område, inom vilket anläggningens kundkrets är att söka. Det effektiva området bestämmes i första hand av transportförhållandena och transportkostnaderna. Utredningen anför härom i huvudsak följande.

För självtvätterierna får avståndet från hushållen till tvättstugan icke vara alltför stort om husmödrarna med måttlig tidsspillan skola kunna utnyttja anläggningarna. En rimlig maximigräns på landsbygden synes vara 5 km. Vid tätare bebyggelse saknar frågan i allmänhet intresse, enär anläggningarna därstädes ändock bliva tillräckligt stora för att vara ekonomiskt försvarbara.

För inlämningstvätterier spelar däremot avståndet mellan kunderna och tvätteriet mindre roll om det blott finnes goda kommunikationsmöjligheter. Den avgörande faktorn vid bedömandet av verksamhetsområdet för ett inlämningstvätteri blir transportkostnaderna. Undersökningar, gjorda inom kooperativa förbundet, peka på att man utan risk för att transportkostnaderna bli orimligt höga kan för ett renodlat inlämningstvätteri hämta och sända hem tvätt från mycket stora områden blott transporterarna ordnas på ett förnuftigt sätt.

Någon generell metod för bedömning av lämplig områdesstorlek torde knappast kunna presteras. Till en viss grad kan man säkert taga hänsyn till vanorna på resp. orter eller i en viss landsända, men i första hand bör givetvis bebyggelsetäthet, kommunikationsförhållanden och liknande mätbara storheter få avgöra områdenas storlek.

Av befolkningsutredningen företagen teknisk-ekonomisk undersökning.

Befolkningsutredningen har skisserat ett antal tvätterianläggningar av olika karaktär och storlek samt därefter uppgjort beräkningar rörande anläggningskostnaderna ävensom beträffande driftskostnaderna under olika förutsättningar.

Utredningen har beträffande samtliga alternativ utgått från följande gemensamma förutsättningar.

Anläggningarna ha kostnadsberäknats efter 1945 års prisnivå, varvid normal standard på utförandet beräknats och all lyx undvikits.

Utredningen har genomgående utgått ifrån att vatten finnes tillgängligt inom 20 meters avstånd från byggnaden och uppfordras med pump inom anläggningen. I den angivna kostnaden ingår alltså 20 meter utvändigt ledning för vatten och avlopp. Avhärdningsanläggning för vatten har antagits erforderlig vid 25 % av anläggningarna, varför i kostnaderna inräknats $\frac{1}{4}$ av kostnaden för vattenreningsanläggning.

Den elektriska energien har åsatts ett medelvärde av 6 öre per kWh.

Vid beräkning av kostnader för maskinutrustning etc. har utredningen utgått från prisuppgifter, erhållna av svenska fabrikanter. Vid skiljaktiga uppgifter har ett ungefärligt medelpris beräknats.

Amorteringstiden har beräknats till 20 år för byggnad av trä och 30 år för stenbyggnad samt till 10 år i fråga om installationer och maskinutrustning etc. Rantefoten har antagits vara 4 %.

Den årliga kostnaden för reparationer och underhåll har beräknats till för trähus ca 0,7 % och för stenhus ca 0,3 % av byggnadskostnaderna.

Beträffande personalkostnaderna torde få hänvisas till den vid betänkandet fogade bilaga nr 4. Den för strykavdelningarna erforderliga personalen har icke medtagits i kalkylerna.

Utrustning för viss specialbehandling av tvättgods — bl. a. för strykning — har heller icke medräknats i kalkylerna.

Transportkostnaderna ha för centrala inlämningstvätterier genomsnittsberäknats till 5 öre per kg.

Utredningen har gjort ett överslag rörande det antal hushåll, som kan betjänas av de alternativa anläggningarna. Beträffande hushållens tvättbehov anför utredningen i annat sammanhang i betänkandet i huvudsak följande.

I fråga om intervallerna mellan stortvättarna redovisas avsevärda skiljaktigheter dels mellan olika landsdelar och dels mellan stad och landsbygd. F. n. brukar man antaga, att stortvätt bör ske ungefär en gång i månaden.

På basis av erfarenheter under de senaste åren synes man böra beräkna tvättgodsmängden till 5 kg per person och månad eller 60 kg per person och år. För ett svenskt genomsnittshushåll om 3,5 personer skulle under dessa förutsättningar det totala tvättbehovet således uppgå till i medeltal ca 18 kg per tvättfälle eller 210 kg per år.

De av utredningen uppgjorda ritningarna äro icke att betrakta såsom typritningar, enär de endast avsetts för åstadkommande av jämförbara genomsnittskalkyler.

Utredningen uppgjorde till en början kalkyler beträffande kombinerade själv- och inlämningstvätterier, avsedda för 50 % självtvätt och 50 % inlämningstvätt. Av undersökningarna framgick, att priset per kg inlämningstvätt blir orimligt högt vid kombinerade småanläggningar. Utredningen ansåg sig fördenskull icke vidare böra räkna med kombinerade anläggningar och övergick till att kalkylera fristående själv- och inlämningstvätterier. Utredningen studerade därvid sex anläggningar för enbart självtvätt, i följande tablå betecknade med 0, I, II, III, IV och V samt tre anläggningar för enbart inlämningstvätt, betecknade A, B och C. Det med 0 betecknade tvätteriet saknar maskinell utrustning i motsats till de övriga anläggningarna. Kalkyleringsresultatet framgår av följande uppställning.

Beteckning	Anläggningskostnad	Antal betjänade hushåll			Avverkningskapacitet i kg pr år			Självkostnad i öre per kg		
0	4 910	5—10—15			1 200—2 400—3 600			63·2	43·0	36·3
I	16 520	20—30			4 320—6 480			69·7	53·1	
II a	32 660	40—60			8 640—12 960			71·0	55·1	
Vid antal maskinomgångar per dag										
		4	5	6	4	5	6			
II b	32 660	102	—	—	21 600	—	—	51·8	—	—
III	60 060	154	192	—	32 400	40 500	—	51·6	45·9	—
IV	81 300	257	321	—	54 000	67 500	—	44·8	39·8	—
V	118 320	411	514	—	86 400	108 000	—	40·1	36·8	—
A	311 000	1 188	1 485	1 782	249 600	312 000	374 400	56·4	51·6	48·6
B	417 500	1 828	2 285	2 742	384 000	480 000	576 000	53·8	49·7	46·5
C	700 000	3 657	4 571	5 485	768 000	960 000	1 152 000	49·0	45·8	43·1

I fråga om personalkostnaderna ha anläggningarna 0—II a endast belastats med arvode till person för tillsyn över anläggningen, medan för anläggningarna II b—V förutsatts fast anställd föreståndare, som utövar tillsyn, sköter värmecentral och utför själva maskintvättningen. Normal arbetstakt (årsgenomsnitt) har beräknats utgöra för de sistnämnda anläggningarna 4 maskinomgångar per arbetsdag och för anläggningarna A, B och C 5 dylika dagsomgångar.

Av utredningens beräkningar framgår, att anläggningskostnaderna per hushåll äro avsevärt högre för serien 0—V än för serien A, B och C trots att den tekniska standarden är högre på anläggningarna i den senare serien. Vad beträffar driftskostnaderna framgår, att vid de självtvätterier, vilka av praktiska hänsyn kunna tänkas förekomma, dvs. tvätterier av samma eller mindre storleksordning än det med IV betecknade, den arbetsinsats, som husmödrarna utföra, i regel saknar betydelse ur privatekonomisk synpunkt. Att de stora anläggningarna erbjuda avgjort större ekonomiska fördelar både national-ekonomiskt och för de enskilda hushållen anser utredningen oemotsägligt.

Utredningsmaterialet giver enligt befolkningsutredningen vid handen, att hushållens tvättfråga ur teknisk och ekonomisk synpunkt bäst löses genom ett överförande av praktiskt taget allt tvättarbete till industriellt drivna inlämningstvätterier. Den kontanta utgiften för de enskilda hushållen skulle — säger utredningen — snarare bliva lägre vid inlämningstvätt än vid självtvätt. En konsekvens härav borde vara, att man helt släppte tanken på att åstadkomma kollektiva självtvätterier. I detta avseende fortsätter utredningen i huvudsak på följande sätt.

Emellertid kan man vid en lösning av hushållens tvättproblem icke taga hänsyn till vad som enbart ur strikt allmänekonomisk och teknisk synpunkt skulle vara det mest rationella. Sålunda kan antagas, att många husmödrar allt framgent fortfarande själva önska lägga hand vid sin tvätt. Särskilt torde detta vara fallet med husmödrar, som icke ha förvärvsarbete utanför hemmet

och som icke ha sin dag mera utfylld än att de räkna med att själva sköta alla hemsysslor. I många fall kunna rent ekonomiska skäl tvinga dem att utnyttja sin egen arbetskraft till det yttersta. För en stor grupp av hushåll torde det sålunda f. n. vara svårt att prestera även i och för sig obetydliga kontanta belopp. På en del isolerade platser med dåliga kommunikationsförhållanden kan det åtminstone vissa årstider vara omöjligt att ordna transport av tvätt till central tvätterianläggning. Vissa husmödrar uppgivas särskilt uppskatta den möjlighet, som bjuds vid självtvätterierna att medföra tyngre kulört tvätt, ylle, trikså m. m., vilken de utan särskild eller mot låg avgift kunna tvätta för hand medan den övriga tvätten maskinbehandlas. Handtvättgodset centrifugeras och torkas därefter i anläggningen.

Med hänsyn till det anförda förefaller det naturligt att man ytterligare utbygger och prövar självtvättformen. I detta sammanhang måste beaktas, att själv- och inlämningstvätt i vissa fall bör kunna på ett lämpligt sätt kombineras inom samma anläggning.

Sammanfattningsvis uttalar befolkningsutredningen, att man bör planmässigt bygga ut ett nät av i förhållande till lokala omständigheter väl utrustade kollektiva tvätterier för självtvätt samt parallellt därmed ett glest nät av relativt stora, centrala inlämningstvätterier, till vilka senare, där så befinnes ändamålsenligt, bör kunna anknytas särskild avdelning för självtvätt. Självtvätterierna böra kunna i många fall tjäna såsom uppsamlingsställen för tvätt till inlämningstvätterierna.

Statsstödets utformning.

Vid utformningen av det statliga stödet har man enligt befolkningsutredningen att välja mellan driftssubvention och anläggningssubvention. Vid subvention av förstnämnda slag skulle stödåtgärderna kunna lättare differentieras även med hänsyn till de enskilda familjernas hjälpbehov, varvid t. ex. de barnrika och ekonomiskt sämst lottade familjerna skulle kunna erhålla extra förmåner. Ett sådant system anser utredningen emellertid mindre tillfredsställande, enär den administrativa apparaten för dess genomförande skulle bliva förhållandevis omständlig och enär »risken för att byråkrati eller godtycke skulle komma att inverka vore relativt stor». Utredningen förordar därför ett stödsystem med anläggningssubvention enligt följande grunder.

Det statliga stödet bör lämnas i form av amorteringslån, i princip löpande med fast ränta, fixerad till 3 % i likhet med tertiärlåneräntan vid statlig bostadslånegivning. Annan låntagare än landsting och kommun bör ställa godtagbar säkerhet för lånet. Säkerhet bör företrädesvis utgöras av inteckning i fastighet eller tomträtt eller — då anläggningen är av tillräcklig storlek — av förlagsintekning. Direkt subvention bör förekomma genom att viss del av lånet göres stående och räntefri. Vid bedömande av storleken av räntefri, stående del av lån bör skälig hänsyn tagas till dels föreliggande kapitalanskaffningssvårigheter och dels anläggningens räntabilitet. Första amorteringen bör icke infalla tidigare än ett år från den dag, då anläggningen blivit godkänd av den lånebeviljande myndigheten. Lånet skall vara slutamorterat senast inom tjugo år från dagen för dess beviljande. Om och i den mån stående

lån är oguldet då tjugo år förflutit från dagen för lånets beviljande eller stående del av lån är ogulden vid den tidpunkt, som fastställts för sista amorteringen av lånets amorteringsdel, samt beslut om skyldighet att återbetala det stående lånet eller den stående delen av lånet icke meddelats dessförinnan, skall beloppet avskrivas.

De av utredningen föreslagna förutsättningarna för uppsägning från statens sida av beviljat lån ansluta sig i huvudsak till nu gällande bestämmelser i ämnet. Uppsägning bör sålunda få ske beträffande hela lånet, även stående räntefri lånedel, bl. a. om en anläggning uppenbart misskötes eller drives i strid med de syften, som utgöra grunden för statligt stöd. Härvid bör i allmänhet tillika utkrävas ränta å det eljest stående och räntefria lånet efter fem procent fr. o. m. lyftningsdagen.

Lån bör företrädesvis beviljas för anläggande av nytt tvätteri och endast om särskilda skäl därtill föreligga för inköp, utvidgning eller modernisering av redan befintlig anläggning.

En fördel av att giva även den direkta subventionen karaktär av lån är — anför utredningen — att statsmakterna genom inteckningsinnehav kunna uppnå den press på låntagarna, som i vissa fall måhända blir nödvändig för att anläggningarna skola drivas på tillfredsställande sätt.

Av de företagna undersökningarna framgår — anför befolkningsutredningen vidare — att små tvätterier behöva en kraftigare subvention än större för att de skola bliva ur driftsekonomisk synpunkt likställda med de senare. En anläggningssubvention måste därför vara relativt kraftig om tvättkostnaderna vid mindre anläggningar skola komma ned i rimlig nivå.

Vad först beträffar *självtvätterierna* föreslår utredningen ett statligt stöd med upp till 80 % av den beräknade anläggningskostnaden. Detta skulle för den enklast tänkbara tvättstugetypen utan maskinell utrustning medföra, att tvättkostnaden kunde hållas under 30 öre per kg. Å andra sidan skulle tvättkostnaden vid större självtvätterier nedsättas onödigt kraftigt, därest hela det statliga bidraget utginge i form av stående, räntefritt lån. Med utgångspunkt från att kontantutlägget för färdigbehandlad tvätt i intet fall bör överstiga 40 öre per kg — vilket skulle innebära, att kostnaden vid ett fullständigt utrustat maskintvätteri för självtvätt icke skulle överstiga kostnaden för handtvätt i en icke subventionerad bytvättstuga av enklaste slag — föreslår utredningen därför, att den direkta subventionen, dvs. det stående, räntefria lånet, begränsas till ett fixerat maximibelopp, vid förhandenvarande anläggningskostnader till 30 000 kronor. — Vid lån till självtvätteri kan i enlighet med nu angivna regler i vissa fall hela lånebeloppet vara stående och räntefritt. Möjligheterna att erhålla amorterings- och räntefritt lån böra vara oberoende av huruvida lånesökanden utnyttjar möjligheten att erhålla räntebärande lån. Detta kan vara av betydelse för bl. a. kommuner, som understundom ha möjlighet att anskaffa räntebärande lån på förmånligare villkor än dem staten kan erbjuda.

De ekonomiska undersökningarna ha — fortsätter utredningen — givit vid

handen, att självkostnaderna vid ett *centralt inlämningstvätteri* av rationell storlek böra stanna vid 50 öre per kg tvätt eller något därunder. Utredningen finner det ej heller obilligt, att de hushåll, vilka helt avlastas från tvättarbetet, få vidkännas en något högre kostnad än de, som göra en egen arbetsinsats. Liksom vid självtvätterierna skulle en anläggningssubventionering behöva göras procentuellt mycket kraftig för att kunna påverka tvättpriset i sådan grad, att den har nämnvärd betydelse för de enskilda hushållen. Den statliga kapitalinvesteringen skulle vid sådant förhållande komma att uppgå till mycket stora belopp. Utredningen föreslår därför, att stödet till inlämningstvätterier — i första hand — erhåller karaktären av räntebärande lån. Övre gräns synes, liksom vid självtvätterierna, böra sättas till 80 % av anläggningskostnaden. Då det emellertid icke minst ur administrativa synpunkter är önskvärt, att det statliga stödet till själv- och inlämningstvätt får en gemensam utformning, föreslår utredningen, att även centrala inlämningstvätterier erhålla möjlighet till direkt subvention och att denna liksom för självtvätterierna maximeras till 30 000 kronor per anläggning, innebärande att en anläggning med en daglig kapacitet om ett ton skulle erhålla en direkt subvention med ungefär 10 % av den totala anläggningskostnaden. Genom att i detta avseende jämställa inlämnings- och självtvätterier elimineras jämväl svårigheten att bedöma subventionen till kombinerade anläggningar.

Metoden att fixera ett fast, maximalt subventionsbelopp, oberoende av anläggningskostnaderna, medför — uttalar utredningen — att i fråga om inlämningstvätterier sådana relativt små anläggningar, som i vissa isolerade eller glest befolkade trakter nödvändigtvis måste ifrågakomma, får ett procentuellt kraftigare stöd, vilket i viss mån kommer att få en prisutjämnande effekt. Å andra sidan är det vid anläggande av inlämningstvätterier mera angeläget än i fråga om självtvätterier att man söker animera till byggande av så stora anläggningar, som med hänsyn till kommunikationer och transportkostnader är möjligt.

Vid fastställande av lånebeloppet för tvätterier bör enligt utredningens mening, då kommun, kommunalförbund eller landsting äro sökande, kostnader för tomtmark icke få inräknas i kostnaderna för tvätteriets anordnande.

Huvudmän för kollektiva tvätterier.

Befolkningsutredningen finner det naturligt att — i motsats till vad nu är fallet — statligt stöd kan utgå jämväl till anläggningar, vilka helt eller huvudsakligen äro avsedda att betjäna tätorter. Enbart den befolkningspolitiska och nationalekonomiska betydelsen av tvättfrågans rationella lösning utgör enligt utredningens mening motiv härför. Ur administrationssynpunkt torde det också vara praktiskt taget omöjligt att draga rättvisa gränser mellan egentlig landsbygd och mindre tätorter. Alla parter ha f. ö. att vinna på att exempelvis ett centralt inlämningstvätteri erhåller så stor anslutning som möjligt. Några skäl synas därför icke föreligga för att en statlig stödverksamhet begränsas till att avse endast landsbygden.

Det bör enligt utredningens mening i första hand åvila de kommunala myndigheterna att anskaffa och driva kollektiva tvätterier. Framför allt i större städer och tätorter synes — uttalar utredningen — denna lösning naturlig, då de tätta flyttningarna göra det vanskligt med tvätterier, drivna såsom andelsföretag. På landsbygden med dess relativt stationära befolkning kan det däremot, åtminstone då det gäller självtvätterier, i många fall vara en fördel av bygga anläggningarna på föreningsbasis, i första hand genom ekonomiska föreningar. I dylik förening böra även kommuner och fastighetsägare kunna ingå. Däremot böra enskilda företagare i princip icke erhålla statslån för självtvätterier. Därest aktiebolag, vari kommunalt organ innehar huvudparten av aktierna, söker lån för anordnande av kombinerad självtvätt- och inlämningstvättanläggning bör dock sökande kunna beviljas lån jämväl för den del av tvätteriet som är avsedd för självtvätt. Att utnyttja föreningsformen för anordnande av centrala inlämningstvätterier torde emellertid i de flesta fall stöta på svårigheter dels när kommunerna, åtminstone på ren landsbygd, i regel torde komma att utgöra alltför små enheter för att var för sig kunna på ett rationellt sätt lösa frågan om inlämningstvätten och dels när den enskilda kundens personliga intresse för och kontakt med inlämningstvätteriet på grund av dettas industrimässiga karaktär icke torde ha samma betydelse som vid de lokalt bundna självtvätterierna. Landstingen synas därför i vissa fall kunna tjäna såsom initiativtagare och huvudmän för inlämningstvätterierna. Slutligen har utredningen funnit det rimligt, att i fråga om inlämningstvätterier lämna jämväl privatägda företag möjlighet att erhålla statligt stöd, dock under förutsättning att tvätteriet på ett lämpligt sätt kan inordnas i den regionala planen och att företaget i övrigt underkastar sig de bestämmelser och den tillsyn, som förknippas med statsstödet åtnjutande. Härvid bör särskilt beaktas att företaget tillämpar en prissättning, som ligger i nivå med vad en rationellt skött, genom kommun eller förening driven anläggning kan prestera. Sammanfattningsvis föreslår utredningen, att lån i enlighet med utredningens förslag skall kunna utgå *dels* till kommun, kommunalförbund eller landsting ävensom till för ändamålet särskilt bildad ekonomisk förening för anordnande av såväl självtvätterier som centrala inlämningstvätterier, *dels* i vissa fall till aktiebolag för anordnande av självtvätteriafdelning i kombinerad anläggning *och dels* till fysisk person eller jämväl annan juridisk person än ekonomisk förening för anordnande av centralt inlämningstvätterier.

Allmänna förutsättningar för erhållande av statligt stöd.

Utredningen har, såsom i det föregående nämnts, understrukit vikten av att tvätterianläggningarna inordnas i en regional plan för hela landet. Härom anför utredningen i olika sammanhang i huvudsak följande.

Mot det föreslagna subventionssystemet skulle kunna invändas, att det kan

stimulera tillkomsten av anläggningar av mindre storlek än som är önskvärt med hänsyn till ekonomiska och andra förhållanden. Utredningen vill därför understryka, att, om man väljer det av utredningen föreslagna systemet, speciell uppmärksamhet måste ägnas åt att tvätterierna få en rationell storlek med hänsyn till befolkningstäthet i de områden, som resp. anläggningar skola betjäna. Principiellt bör fastslås, att lån endast kan utgå till anläggning, som med hänsyn till uppgjord regional plan och de lokala förhållandena i varje enskilt fall bedömes vara ändamålsenlig. För inlämnings-tvätteriernas vidkommande är en sådan planläggning av största vikt för att erhålla ur alla synpunkter lämpliga anläggningar. En prövning måste i sist-nämnda fall, innan statslån beviljas, ske dels av anläggningarnas storlek med hänsyn till befolkningsunderlaget, dels av deras belägenhet i förhållande till andra befintliga eller planerade tvätterier och dels av deras förutsättningar att bjuda kundkretsen en rimlig tvättkostnad. Statligt stöd bör endast i undantagsfall utgå till inlämningstvätterier med så liten avverkningskapacitet, att tvättkostnaden enligt normal kalkyl nämnvärt kommer att överstiga normala värden.

Det synes böra ankomma på den centrala myndighet, som skall handhava den statliga stödverksamheten, att i intimt samarbete med lokala instanser snarast genomföra en regional planläggning för hela landet. Uppgörandet av en regional plan får emellertid icke innebära ett absolut fastläsande av tvätteriernas storlek och belägenhet. Planens uppgift är att tjäna som ledning vid service och propaganda i samband med tillkomsten av gemensamma tvätterier och som ett arbetsprogram i stort.

Såsom ytterligare förutsättningar för lån bör enligt utredningens mening därjämte föreskrivas följande.

Är sökanden landsting eller kommun skall sökanden förbinda sig att medgiva alla inom tvätteriets verksamhetsområde boende lika rätt att begagna anläggningen mot avgift, som icke överstiger landstingets eller kommunens självkostnad, normal avskrivning däri inräknad. Där förening söker lån skall medlemskap i föreningen kunna erhållas av varje inom föreningens verksamhetsområde bosatt person, i den mån icke till föreningen redan anslutna medlemmar lida intrång i möjligheten att begagna anläggningen. Vid byggnadens planering skall skälig hänsyn tagas till behovet av samordning med andra lokaler för gemensamma ändamål; plan skall, där ej centralmyndigheten medgiver undantag, företes över framtida utbyggande av sådana gemensamma lokaler inom orten. Avser lånet centralt inlämningstvätterier skall därjämte sökanden förbinda sig att, intill dess lånet till fullo guldots eller avskrivits, lämna alla inom verksamhetsområdet boende lika rätt att få tvättarbete utfört och att icke uttaga högre priser än centralmyndigheten vid varje tid godkänner. Nämnda priser skola bestämmas till vad som vid rationell drift kan anses skäligt.

Den statliga stödverksamhetens organisation.

Då de kollektiva anordningarna i ett samhälle måste planläggas i intimt sammanhang med omgivande bostadsbebyggelse, förefaller det utredningen natur-

ligt, att den centrala administrativa handläggningen av ärenden rörande gemensamhetsanläggningar förläggas till samma organ, som handhar administrationen av bostadsärenden. Då emellertid det bostadspolitiska centralorganet ännu icke erhållit definitiv form, och då mängden och arten av skilda behov av gemensamhetsanläggningar över huvud taget icke nu helt kan överblickas, anser sig utredningen endast kunna framlägga ett premiminärt förslag beträffande organisationen av det organ, som bör handhava den statliga stödverksamheten till kollektiva tvätterier.

Det kunde enligt utredningens mening synas naturligt att överflytta verksamheten från egnahemsstyrelsen till byggnadslånebyrån. Med hänsyn till dels 1942 års jordbrukskommittés förslag (SOU 1946: 42 och 46) rörande omorganisation av egnahemsstyrelsen och lantbruksstyrelsen och dels det väntade förslaget från bostadssociala utredningen om byggnadslånebyråns framtida organisation, anser emellertid utredningen det olämpligt att omedelbart hemställa, att en sådan överflyttning äger rum. Utredningen föreslår därför, att denna verksamhet tills vidare skall kvarligga hos egnahemsstyrelsen, där en särskild provisorisk avdelning skulle inrättas för ändamålet.

På denna avdelning skulle— förutom granskning av låneansökningar — ankomma att övervaka och leda den statliga bidragsverksamheten till kollektiva tvätterier, fullfölja det påbörjade arbetet med regional planering, företaga »flygande kontroll» vid anläggningarna samt på begäran åtaga sig att mot ersättning enligt gängse taxor för arkitekter och ingenjörer genomföra projekteringsuppdrag.

Utredningen framhåller vikten av att den provisoriska avdelningen erhåller för uppgiften väl kvalificerad personal i tillräcklig omfattning. Beträffande utredningens beräkningar rörande personalbehovet torde få hänvisas till betänkandet, s. 190. Statens direkta kostnader för avdelningen skulle uppgå till för löner 70 000 kronor, för rese- och traktamentsersättningar 20 000 kronor och för expenser 20 000 kronor eller tillhoppa 110 000 kronor för år.

Det centrala organet bör enligt utredningens mening bygga på *lokala organ*, förslagsvis i varje län och med uppgift att förmedla kontakt mellan de lånesökande och staten, att genom lokalkännedom skapa ett fast underlag för verksamheten, att biträda centralorganet vid utredningar och undersökningar osv. För närvarande fungera egnahemsnämnderna såsom lokalign. Utredningen föreslår, att, i avvaktan på verksamhetens överförande från egnahemsstyrelsen till annat organ, såsom lokala organ för den statliga stödverksamheten skola fungera i städer med över 50 000 invånare särskilda av varje stad i samråd med egnahemsstyrelsen utsedda organ och i övrigt egnahemsnämnderna.

Medelsbehovet.

En noggrann beräkning av den statliga stödverksamhetens omfattning och de belopp, som erfordras härför, kan enligt befolkningsutredningens mening icke ske förrän lokala utredningar föreligga och en fullständig regional plan blivit uppgjord för hela landet. Befolkningsutredningen har dock försökt

skissera ett uppbyggnadsprogram för den närmast liggande tioårsperioden och därvid utgått ifrån, att man under denna period skall söka bereda 50 % av landets hushåll ordnade tvättförhållanden. Utredningen har därvid antagit, att f. n. ungefär 10 % av landets hushåll redan har sin tvättfråga relativt tillfredsställande löst. Under tioårsperioden skulle man alltså söka lösa tvättfrågan för ytterligare 40 % av befolkningen. Beträffande utredningens kalkyler torde få hänvisas till betänkanudet, s. 176—178.

Yttranden över befolkningsutredningens förslag.

Remissinstanserna ha — på något undantag när — vistsordat behovet av statliga stödåtgärder för att underlätta tillkomsten av kollektiva tvätterier. Bland dem, som funnit detta behov i någon mån begränsat, må nämnas *kooperativa förbundet*, som anser stödåtgärderna, därest de över huvud taget skola förekomma, böra inskränkas till mindre, lokala tvättstugor, särskilt i glest bebyggda trakter, samt *pensionsstyrelsen* och *Sveriges fastighetsägareförbund*, som ifrågasätta, huruvida behov föreligger att med statligt stöd anordna tvättinrättningar i de större städerna.

Vissa remissinstanser hava emellertid uttalat tvekan rörande möjligheterna att genomföra utredningens förslag. Sålunda ha *länsstyrelsen i Malmöhus län*, *Sveriges tvätteriedkareförbund* och *kooperativa förbundet* funnit de av utredningen förebragta kalkylerna väl bristfälliga för att kunna läggas till grund för statliga åtgärder på området. Tvätteriedkareförbundet anser sig bl. a. ha funnit, att utredningens beräkningar rörande fraktkostnader, maskinparkens kapacitet och tvätteriernas driftskostnader varit väl optimistiskt beräknade. Förbundet avstyrker därför bestämt, att utredningens förslag lägges till grund för vidare åtgärder i vad förslaget upptagits i förevarande proposition. *Statens industrikommission* finner väl, att förslaget uppvisar stora förtjänster, men hemställer, att detsamma på grund av rådande försörjningsläge beträffande byggnadsmateriel icke måtte f. n. genomföras. *Högerns centrala kvinnoråd* föreslår, att under nuvarande förhållanden med bl. a. materielbrist behovsprövning införes, så att främst de orter, där största behovet av tvätterier föreligger, erhålla möjlighet att anskaffa sådana.

I frågan om anläggningstyperna — självtvätt eller inlämningstvätt — ha vitt skilda meningar gjort sig gällande. Vissa remissinstanser ha ansett sig böra ur tekniska, ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter förorda, att de statliga åtgärderna främst inriktas på tillskapandet av stora centrala inlämningstvätterier. Bland dem, som uttalat sig för denna linje må nämnas *egnahemsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Skaraborgs och Västernorrlands län*, *hushållningssällskapen i Uppsala, Kronobergs, Blekinge och Kristianstads län*, *Kalmar läns södra hushållningssällskap* samt *Kalmar läns södra, Kristianstads, Örebro och Norrbottens läns landsting*. Representativt för *egnahemsnämndernas* inställning till frågan torde vara ett uttalande av *egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län*, som visserligen finner självtvätterierna oundgängliga för lanthus-

hållningen i avlägsnare trakter och för mindre samhällen med otillfredsställande kommunikationer men hävdar, att självtvätterierna i övrigt äro att anse såsom en övergångsform i en utveckling mot större centrala inlämningstvätterier. Att märka är, att jämväl åtskilliga *landskommuner* — däribland även norrlandskommuner — funnit vägen till rationalisering på tvättområdet även för landsbygdens del gå över stora, centrala anläggningar. *Norrlandskommittén* uttalar, att hushållen i glest bebyggda trakter med hänsyn till avstånden knappast kunde utnyttja självtvätterier av större slag, varför det syntes naturligtast att anförtro tvätten åt inlämningstvätterier.

Å andra sidan har i några remissvar ådagalagts en mot de nyss anförda exemplen rakt motsatt uppfattning. Sälunda har *egnahemsnämnden i Örebro län* klart uttalat sig för att självtvätterier av rent psykologiska skäl lämnas företräde framför inlämningstvätterier. *Kooperativa förbundet* anser, att en centralisering i linje med utredningens förslag för flertalet hushåll icke torde nämnvärt bidra till att lösa tvättproblemen. Enligt förbundets mening skulle en verklig hjälp beredas husmödrarna endast genom en förbättring av tvättmöjligheterna i hemmen och genom stöd till anordnande av mindre, enklare utrustade tvättstugor på så nära håll, att husmödrarna själva kunna ombesörja sin tvätt.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att *norrlandskommittén* och *länsstyrelsen i Kopparbergs län* särskilt understrukt vikten av att utvecklingen på området får fritt växa fram till den form, som på varje ort och i de särskilda fallen befinnes mest ändamålsenlig. Länsstyrelsen har härvid uttalat, att större områden av bygdepsykologiska skäl icke borde vara hänvisade till samma tvätterier.

I ett flertal remissvar har uttalats, att det av befolkningsutredningen framlagda förslaget icke komme att avlasta hemmen från tvättarbetet i erforderlig omfattning samt att utredningen borde ha ägnat större uppmärksamhet åt frågan om anskaffande av praktiska och prisbilliga hushållstvättmaskiner såsom betydelsefulla komplement till den kollektiva tvätten. I åtskilliga fall föreslås fortsatt utredning i denna fråga. Bland dem som uttalat sig i denna riktning kunna nämnas *socialstyrelsen*, *socialvårdskommittén*, *Kalmar läns södra* och *Örebro läns landsting*, *kooperativa förbundet*, *yrkeskvinnors samarbetsförbund*, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund*, *Fredrika-Bremer-förbundet* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

Länsstyrelsen i Blekinge län, *socialvårdskommittén*, *kooperativa förbundet* och ett antal *kvinnoföreningar* ha ansett, att frågan om kemisk tvätt bort fullständigare lösas av befolkningsutredningen med hänsyn till behovet av att erhålla dylik tvätt snabbare och billigare än som f. n. är möjligt.

Vad befolkningsutredningen i princip föreslagit i fråga om det statliga stödets grundkonstruktion har hos det övervägande antalet remissinstanser icke föranlett någon erinran. Nämnas bör dock att *Värmlands läns hushållningssällskap* uttalat sig för ett bibehållande av subvention i form av statsbidrag i huvudsak enligt nu gällande grunder. *Hyresgästernas*

sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund anser, att direkta subventioner böra göras permanenta i så ringa utsträckning som möjligt, varför sådan subvention endast borde lämnas under den närmaste femårsperioden. *Statskontoret* har för sin del uttalat, att lån till inlämningstvätterier till ingen del borde göras stående och räntefritt. Ämbetsverket anser vidare beträffande inlämningstvätterier, att den av utredningen föreslagna förbindelsen från sökandens sida att lämna alla inom verksamhetsområdet boende lika rätt och icke uttaga högre priser än tillsynsmyndigheten godkänner bör gälla utan tidsbegränsning och således även sedan lånet gäldats eller avskrivits. *Statens byggnadslånebyrå* uttalar, att — med hänsyn till att ett byggnadsarbete kan komma att av olika skäl uppskjutas under avsevärd tid efter lånets beviljande — lånet bör vara slutbetalat senast inom 20 år från det anläggningen godkänts och icke, såsom utredningen föreslagit, från dagen för lånets beviljande.

Däremot ha olika meningar gjort sig gällande i fråga om det statliga stödets närmare utformning. Vissa remissinstanser ha funnit, att det statliga stödet, såsom det utformats i utredningens förslag, skulle komma att motverka en utveckling mot större tvätterier, framför allt inlämningstvätterier.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län anser sålunda, att den av utredningen föreslagna maximeringen av det direkta subventionsbeloppet kommer att motverka eftersträfvansvärda större centralanläggningar, enär den direkta subventioneringen, med hänsyn till de stora anläggningskostnaderna för dylika anläggningar, genom maximeringen kommer att bli av tämligen underordnad betydelse för anläggningarnas tillkomst och drift. *Länsstyrelsen* befarar därför, att det föreslagna subventionssystemet kommer att annera till uppförande av flera mindre tvätterier inom ett område, som ur rationaliseringssynpunkt bäst vore betjänt av ett enda stort tvätterier. Liknande synpunkter framföras av *Värmlands och Kronobergs läns hushållningssällskap*. *Egnahemsstyrelsen*, som finner de av utredningen förebragta psykologiska skälen för utbyggande av självtvättformen närmast bestå i ett kortvarigt övergångsmotstånd från husmödrarnas sida gentemot inlämningstvätterier och som anser detta motstånd böra övervinnas genom upplysningsverksamhet, anför i huvudsak följande.

Det synes icke vara riktigt att nedsubventionera tvättpriset vid självtvätterierna på sätt utredningen föreslagit. Om så sker, få ju statens ekonomiska uppoffringar den icke avsedda effekten att försvåra en rationell lösning av tvättfrågan. *Styrelsen* har funnit, att det ofta stöter på svårigheter för centralorganet att dirigera utvecklingen på lämpligt sätt. Skulle staten beträffande självtvätterier införa subventionsregler, som praktiskt taget innebära garanti för ett tvättpris betydligt under det för inlämningstvätterier normala, förlorar centralorganet möjligheten att begagna sig av det kanske viktigaste argumentet gentemot allmänheten vid propaganda för inlämningstvätterier. Enligt *styrelsens* mening bör tvättpriset i självtvätterier icke pressas ned med konstlade medel och heller icke anknytas till någon för alla dessa anläggningar gemensam nivå. Undantag bör dock gälla för sådana isolerade

trakter, där kommunikationssvårigheter skapa särskilda förhållanden. Det synes därför lämpligt att liksom nu hålla den direkta subventionen till själv-tvätterierna nere vid en relativt låg nivå, exempelvis 25 % av anläggningskostnaden, dock med möjlighet att, då särskilda omständigheter av nyssnämnd art föreligga, bevilja subvention med högre belopp.

I några fall ha remissinstanser i fråga om båda typerna av tvätterier uttalat sig för statslån med större del av anläggningskostnaden än som utredningen föreslagit. Sålunda föreslå *stadsfullmäktige i Örebro*, att lån skall kunna utgå med hela denna kostnad, därest tvätteriet uppföres i samband med kommunalt bebyggande av hela bostadsområden med hjälp av statslån upp till 100 %. *Stadsfullmäktige i Haparanda* uttala, att man bör antingen utbyta lånet mot statsbidrag med 80 % av kostnaderna eller höja den direkta subventionens maximigräns till 50 000 kronor. *Kommunalfullmäktige i Söderala kommun* förordade, att det stående, räntefria beloppet bestämmes till 40 % av hela lånet, där detta understiger 100 000 kronor, och till 30 %, där lånet överstiger 100 000 kronor, eventuellt med maximering till 50 000 kronor.

Kommunalnämnden i Sollentuna köping ifrågasätter det befogade i att icke medgiva kommun eller landsting rätt att i anläggningskostnaderna inräkna tomtmark. Nämnden framhåller, att en dylik bestämmelse kan kringgå genom att kommunen eller landstinget för ändamålet bildar t. ex. aktiebolag.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att *länsstyrelsen i Älvsborgs län* förordat, att statslånet skall utgå efter de verkliga och icke efter de beräknade anläggningskostnaderna, samt att *egnahemsstyrelsen* ifrågasätter, huruvida det icke ur praktiska synpunkter vore lämpligt att anvisa olika anslag för å ena sidan det räntebärande och å andra sidan det räntefria lånet.

Socialstyrelsen föreslår, att utöver av befolkningsutredningen föreslagna villkor för erhållande av statslån skall föreskrivas skyldighet för kommunerna att förbinda sig att svara för att understöds klientelet och de mindre bemedlade, barnrika familjerna avgiftsfritt eller mot reducerad avgift få utnyttja de kollektiva tvätterierna.

I fråga om huvudmannaskapet för de kollektiva tvätterierna föreligga endast ett fåtal från utredningens förslag skiljaktiga meningar. Medan *svenska landstingsförbundet* funnit, att en aktiv insats från landstingens sida på grund av lokala förhållanden i vissa fall kan vara lämplig för en rationell lösning av tvättfrågan, uttalar *Norrbottens läns landstings förvaltningsutskott* tvekan rörande lämpligheten av att belasta landstingen med huvudmannauppgifterna för inlämningstvätterier. Enligt förvaltningsutskottets mening vore det lämpligare att knyta lånerätten till i första hand primärkommuner, kommunalförbund och för ändamålet bildade ekonomiska föreningar samt i sista hand till landstingen. *Västmanlands läns landstings förvaltningsutskott* anser, att landstigen icke böra engageras i verksamheten, enär om möjligheter föreligga för landstingen att erhålla lån till tvätterier det kunde förväntas att varken kommuner eller ekonomiska föreningar på allvar intresserade sig för

tvätterier. *Malmöhus läns hushållningssällskap* ifrågasätter lämpligheten av att tvätterier drivas i kommunal regi, enär vid en sådan anordning lätt kunde tänkas att tvättpriserna sättas för lågt för att kompenseras skattevägen.

Kooperativa förbundet föreslår, att lån även skall kunna utgå till konsumentersammanslutningar och liknande organisationer med intresse för kollektiv tvätt inom sitt verksamhetsområde.

Drättselkammaren i Västerås ifrågasätter lämpligheten av att enskild företagare skall kunna erhålla lån för anläggande av inlämningstvätterier medan däremot *Sveriges fastighetsägareförbund* anser, att lån bör kunna utgå till sådan företagare ävensom till bostadsrättsförening jämväl för utrustande av större hyreshus med självtvätterier.

Vad beträffar den föreslagna regionala planeringen uttalar *kooperativa förbundet* farhågor för att densamma skall medföra onödiga regleringsåtgärder i form av tillståndsbevis m. m. för att anordna tvätterier, varigenom risker kunde föreligga för konservering av dåligt skötta anläggningar. Under normala förhållanden varken bör eller kan man enligt förbundets mening förhindra fri konkurrens mellan olika tvätterier och företagsformer. Förbundet finner en central övervakning och reglering av tvätteriernas lokalisering ej erforderlig eller önskvärd i större utsträckning än som erfordras för bedömandet av säkerheterna för lämnade statslån. *Lantbruksstyrelsen* föreslår, att regionplaneringen omhänderhaves av de lokala organen. *Statens byggnadslånebyrå* anser det knappast troligt, att ett centralt organ skulle kunna lösa planeringsfrågan. För ändamålet lämpliga lokalorgan finnas, enligt byråns mening, f. n. icke, och styrelsen ifrågasätter om enbart tillkomsten av de av bostadssociala utredningen i dess slutbetänkande del I (SOU 1945: 63) skisserade länsbostadsnämnderna skulle kunna lösa problemet. Vidare anser byrån det knappast rimligt att uppgöra regionplaner enbart med hänsyn till tvätterier; mera naturligt vore att frågan om tvätteriernas lokalisering och storlek utreddes samtidigt med en mera allmän regionplan.

Rörande den centrala administrationen må framhållas att åtskilliga myndigheter velat i större eller mindre grad nedskära centralorganets uppgifter. Sålunda finner *egnaheststyrelsen*, att staten icke bör se som en väsentlig uppgift att svara för projekteringen av de enskilda tvätterierna. Denna uppgift borde hellre handhavas av privatpraktiserande tekniker under vägledning och samordning genom centralorganet. *Statens byggnadslånebyrå* anser, att staten över huvud taget icke bör åtaga sig ansvaret för dessa arbetsuppgifter. Vid dylikt förhållande borde den tekniska personalen vid den för verksamheten föreslagna särskilda avdelningen kunna inskränkas till några få sakkunniga med uppgift att granska inkommande handlingar. Därest alla sektionerna inom det blivande bostadspolitiska centralorganets avdelning för kollektiva anläggningar skulle uppbyggas i proportion till vad utredningen föreslagit beträffande tvättverksamheten, skulle detta organ f. ö. enligt byråns mening få en alltför stor omfattning. *Kooperativa förbundet* ifrågasätter lämpligheten av att ett granskande och övervakande statligt organ sam-

tidigt uppträder som ett konsulterande organ. *Statskontoret* motsätter sig att över huvud taget någon särskild avdelning inrättas inom egnahemsstyrelsen för verksamheten i fråga. — *Åtskilliga länsstyrelser* ha vidare understrukt angelägenheten av att verksamheten handhaves på ett smidigt sätt och att de lokala organen erhålla så vidsträckta fullmakter som möjligt; liknande synpunkter uttalas av *lantbruksstyrelsen*. *Älvsborgs läns norra hushållnings-sällskap* vill inskränka centralorganets uppgifter till att omfatta allenast utarbetande av allmänna normer och anvisningar.

Länsstyrelsen i Hallands län anser, att särskilda lokala organ böra, i stället för egnahemsnämnderna, inrättas jämväl i städer med 50 000 eller färre invånare, förslagsvis i städer med en befolkning på över 25 000 personer. Liknande synpunkter framföras av *svenska stadsförbundet*. Däremot anser *lantbruksstyrelsen*, att även i städer med mer än 50 000 invånare egnahemsnämnderna böra fungera såsom lokalorgan för verksamheten, eventuellt försedda med för stadsförhållanden sakkunniga personer. Styrelsen håller före att en mera likartad behandling av förekommande frågor härigenom skulle kunna ernås, allra helst som styrelsen förutsatt, att den regionala planeringen skall omhändervhas av lokalorganen.

Departementschefen.

Det statliga stöd, som hittills lämnats för att främja tillkomsten av gemensamma tvättinrättningar, har huvudsakligen avsett landsbygden. Stödet har formen av anläggningsbidrag. Sådant bidrag må utgå till ekonomisk förening, som har till ändamål att företrädesvis för mindre hushåll på den egentliga landsbygden driva tvättinrättning med maskinell utrustning. Subventionen uppgår i regel till högst 25 % av den godkända anläggningskostnaden, dock där särskilda skäl därtill föranleda till högst 40 % av denna kostnad. Härutöver ha för inköp av maskinutrustning lån kunnat erhållas av jordbrukets maskinlånefond.

Den försöksverksamhet, som hittills bedrivits efter dessa linjer, torde ha utfallit tämligen väl. Trots att statsbidraget sedan verksamheten år 1939 påbörjades undergått väsentliga höjningar, ha de anvisade anslagen under vissa perioder visat sig otillräckliga. Under de båda senaste åren har emellertid investeringsverksamheten begränsats, varför anslagen under dessa år endast delvis blivit disponerade.

I detta sammanhang må nämnas, att statens byggnadslånebyrå inom ramen för den statliga låneverksamheten för bostadsbyggande beviljar lån för anordnande — inräknat anskaffande av maskinpark — av tvättinrättningar för bostadshus uppförda med hjälp av statslån. Låneunderstödet begränsas därvid till att omfatta allenast den andel av anläggningen, som beräknas svara mot behovet för det statsbelånade huset. Härvid ifrågakomma i första hand tvättinrättningar, som äro belägna i husen i fråga. Lån ha dock beviljats jämväl till fristående tvättinrättningar, vilka avsetts för gemensamt bruk för ett

större, enhetligt bostadsområde, dock under förutsättning att kostnaderna icke överstiga vad som skulle ha krävts, därest tvättbehovet i stället tillgodosetts genom anordnande i de enskilda husen av mindre tvättinrättningar för husens eget behov.

Befolkningsutredningens förslag syftar till att skapa förutsättningar för en avsevärd ökning av antalet kollektiva, i första hand maskinellt utrustade tvätterianläggningar över hela landet, avsedda för såväl tätorter som landsbygd. De av utredningen anförda skälen torde i tillfredsställande omfattning bestyrka betydelsen av en utveckling i denna riktning. Det synes i princip motiverat, att staten vid en dylik målsättning intensifierar sin understödande verksamhet på området.

Befolkningsutredningen har med denna utgångspunkt framlagt förslag till en genomgripande förändring och en väsentlig utvidgning av de statliga stödåtgärderna för anordnande av tvätterianläggningar.

Till en början förordar utredningen att stödet utgår i form av lån till högst 80 % av anläggningskostnaderna. En viss subvention skulle kunna medgivas inom lånets gränser. Denna subvention skulle så konstrueras, att lånet eller viss del av detsamma gjordes stående och räntefritt för att sedermera avskrivas. Utredningen har föreslagit, att subvention skall kunna utgå till alla anläggningar, oberoende av deras storlek. Subventionen skulle dock maximeras till 30 000 kronor. Härigenom skulle stödet bli relativt effektivare för mindre anläggningar.

Tvättanläggningar till hushållens tjänst ha en given plats bland de gemensamhetsanläggningar, som avse att underlätta hemmens arbete. Frågorna om hur dylika gemensamhetsanläggningar lämpligen böra organiseras, hur de statliga stödformerna till anläggningar av olika slag skola samordnas och huruvida ytterligare behov av statligt stöd för dylika anläggningar föreligger, torde böra upptagas till en allsidig prövning. Jag har för avsikt att inom en nära framtid anhålla om Kungl. Maj:ts bemyndigande att föranstalta om en utredning av dessa frågor. Då härvid även frågan om de statliga stödåtgärderna för anordnande av tvättinrättningar bör bliva föremål för prövning, bör i avvaktan på utredningens resultat även i fortsättningen denna stödverksamhet tills vidare erhålla karaktär av försöksverksamhet. Det synes emellertid lämpligt att härvid pröva de stödformer, som föreslagits av befolkningsutredningen. En omläggning av stödverksamheten i denna riktning skulle bl. a. medföra en bättre överensstämmelse med formerna för stöd åt bostadsbyggandet. — Skäl torde, i betraktande av att frågan om gemensamhetsanläggningar ännu ej utretts, icke föreligga att, såsom befolkningsutredningen föreslagit, för erhållande av statslån till tvätterier kräva viss hänsyn till möjligheterna att samordna anläggningen med andra lokaler för gemensamma ändamål.

Till en början torde i princip böra fastställas, att det statliga stödet på här förevarande område icke bör vara begränsat till att avse enbart landsbygden. Även om det i tätorterna merendels gives större möjligheter att

utan statligt stöd anskaffa medel för ifrågavarande ändamål, böra dessa orter dock icke utestängas från den statliga stödverksamheten. Jag förordar sålunda, att ifrågavarande verksamhet får omfatta även tätorter.

Enligt vad egnehemsstyrelsen under hand uppgett vittnar erfarenheten om att det ofta uppstår svårigheter för initiativtagarna att anskaffa kapital till en tvättinrättning. Den viktigaste stödåtgärden torde därför vara att öppna bekväma lånemöjligheter för dem som ämna anordna tvätterier. Jag tillstyrker med hänsyn härtill utredningens förslag att statliga lån skola få lämnas för detta ändamål. Utredningen har föreslagit, att lån skall kunna utgå med 80 % av anläggningskostnaderna. Den övre lånegränsen kan synas hög, då det här gäller anläggningar, som åtminstone vad beträffar större sådana ha en industriell karaktär. Visserligen torde ännu högre belåningsgräns förekomma vid de lån till tvättanläggningar, som statens byggnadslånebyrå meddelar i samband med sin tertiärlåneverksamhet. Det är emellertid härvidlag fråga om kollektiva tvätterier, som äro fast knutna till vissa fastigheter och i princip endast fylla dessa fastigheters egna behov. I här föreliggande fall torde det i regel röra sig om fristående anläggningar. Jag är emellertid beredd att tillstyrka utredningens förslag om övre lånegräns under förutsättning att garanti erhålles för kommunal insyn och kommunalt medinflytande hos huvudmännen. Lån till anordnande av kollektivt tvätterier bör därför efter centralmyndighetens prövning kunna utgå med 80 % av anläggningskostnaden dels till kommun eller landsting, dels till aktiebolag eller stiftelse, vari kommun eller landsting äro huvudintressenter, och dels till för ändamålet särskilt bildad förening, i sistnämnda fall dock endast under förutsättning att den kommun, i vilken anläggningen är belägen, är representerad i föreningens styrelse. Då det gäller smärre tvätterianläggningar bör efter den lånebeslutande myndighetens prövning sistnämnda villkor kunna eftergivnas. Däremot synes lån i denna form icke böra utgå till enskilda tvätterier. Det synes med hänsyn härtill icke erforderligt att, såsom befolkningsutredningen föreslagit, för erhållande av statslån till inlämningstvätterier kräva förbindelse från huvudmannens sida att tillämpa av centralmyndigheten godkända priser samt medgiva alla inom verksamhetsområdet boende lika rätt att få tvättarbete utfört vid anläggningen. Beviljat lån, som bör beräknas på de godkända anläggningskostnaderna, bör i likhet med de statliga tertiärlånen utgå med 3 % ränta.

Den subvention, som utredningen föreslagit, synes icke nämnvärt bidra till att sänka tvättkostnaderna vid större tvätterianläggningar. Att döma av de kalkyler, som utredningen förebragt, torde större anläggningar, rätt skötta, även utan subvention kunna åstadkomma en avsevärd reducering av dessa kostnader. Enligt min mening bör subvention i allmänhet icke utgå till tvätterier. Från denna regel bör dock ett undantag få göras. Subvention synes böra få förekomma, där särskilda omständigheter såsom boende- och kommunikationsförhållanden, geografisk belägenhet eller betydande tekniska olägenheter komma att så påverka en tvätterianläggnings utformning, att tvättkost-

naderna bedömas komma att väsentligt överstiga vad som eljest kunde betraktas såsom normalt. Det torde härvid i första hand bliva frågan om smärre tvättanläggningar på landsbygden. Subventionen torde dock kunna begränsas till ett något lägre belopp än vad utredningen föreslagit. Jag förordar att den får uppgå till högst 20 000 kronor. Den bör i enlighet med utredningens förslag ha formen av räntefritt, stående lån eller del av lån. Det torde böra ankomma på centralmyndigheten att bedöma i vad mån och med vilket belopp subvention må utgå i det enskilda fallet.

Vad befolkningsutredningen föreslagit rörande amortering av lån och avskrivning av räntefritt lån kan jag i huvudsak biträda. Tiden för sista amorteringen å lånet resp. för avskrivning av stående lån bör dock bestämmas till tjugo år från den dag, som centralmyndigheten bestämmer, och icke, såsom utredningen föreslagit, från dagen för lånets beviljande.

Befolkningsutredningens förslag att vid fastställande av lånebeloppet kostnader för tomtmark icke skola få inräknas i anläggningskostnaderna, då kommun eller landsting äro sökande, anser jag mig icke kunna biträda, enär hinder ju icke föreligger för sådan sökande att bilda exempelvis aktiebolag och därigenom kringgå en bestämmelse av sådan innebörd.

De av befolkningsutredningen föreslagna förutsättningarna för uppsägning från statens sida av beviljat lån ansluta sig i stort sett till nu gällande bestämmelser i ämnet. Utredningens förslag härutinnan synas godtagbara.

Vid bifall till mitt förslag till nya grunder för stödverksamheten böra de hittillsvarande möjligheterna att för anskaffande av maskinell tvättutrustning anlita jordbrukets maskinlånepfond icke längre få stå till buds.

Befolkningsutredningen har understrukt vikten av att tvätterianläggningarna inordnas under en regional plan för hela landet, uppgjord av centralmyndigheten i intimt samarbete med lokala instanser. Genom Kunql. Maj:ts beslut den 17 oktober 1947 ha medel ställts till egnahemsstyrelsens förfogande för viss verksamhet i samband med uppgörandet av en dylik plan. Givet är, att uppmärksamhet bör ägnas åt att tvätterierna få en rationell storlek med hänsyn till befolkningstätheten i de orter, som de skola betjäna. Det är vidare angeläget att tvätterianläggningarna inom olika områden fördelas på ett sådant sätt, att det icke komma att inkräkta på varandras verksamhet. Åtskilliga andra förhållanden av teknisk-ekonomisk art torde komma att kräva beaktande i de särskilda fallen. Hänsyn måste emellertid tagas till varjehanda ortsintressen av speciell natur. Det gäller därför att vid planeringen gå ytterligt varsamt fram och i största utsträckning låta de lokala förhållandena inverka på planernas utformning. Att, såsom befolkningsutredningen föreslagit, såsom obligatoriskt villkor för erhållande av lån kräva, att en anläggning kan inordnas i en regionplan, finner jag med hänsyn till vad nu sagts icke lämpligt. Planeringsverksamheten bör, såsom utredningen föreslagit, visserligen handhavas av centralmyndigheten men genomföras i intimt samarbete med lokala organ.

De ytterligare förutsättningar, vilka enligt befolkningsutredningens mening

böra gälla för erhållande av statslån, kan jag tillstyrka i den mån jag icke i det föregående uttalat mig mot föreskrifter av föreslagen innebörd. I huvudsak överensstämma de av utredningen angivna förutsättningarna med vad som nu gäller för erhållande av statsbidrag.

Stödverksamheten till förmån för gemensamma tvättinrättningar synes böra fr. o. m. den 1 juli 1948, då egnahemsstyrelsens verksamhet upphör, överflyttas till statens byggnadslånebyrå eller det bostadspolitiska organ, som kan komma att efterträda byrån. Den lokala förvaltningen, avseende stödverksamheten för tvätterier, torde få anknytas till den lokalorganisation, som efter nämnda dag kan komma att uppbyggas för handhavande av motsvarande frågor rörande den allmänna bostadspolitiken. Jag torde få i annat sammanhang anmäla frågorna om den för verksamheten erforderliga personalorganisationen inom centralorganet samt därmed sammanhängande medelsbehov.

Lämpligheten av befolkningsutredningens förslag att centralorganet till de lånesökandes tjänst skulle åtaga sig projektering av kollektiva tvätterier har ifrågasatts av vissa remissinstanser. I princip ansluter jag mig till att sådan verksamhet företrädesvis bör överlåtas på privatpraktiserande tekniker. Å andra sidan torde den i samband med den hittillsvarande statliga bidragsverksamheten till tvätterier av egnahemsstyrelsen bedrivna projekteringsverksamheten tills vidare icke böra helt nedläggas, enär det här är fråga om ett specialområde, stätt i snabb utveckling och för vilket kvalificerade tekniker icke i erforderlig omfattning torde finnas inom landet. Då den statliga stödverksamheten — såsom jag tidigare anfört — alltjämt bör erhålla försökskaraktär, torde en begränsad projekteringsverksamhet tills vidare vara ändamålsenlig i utvecklingsbefrämjande syfte. Jag förutsätter dock, att denna verksamhet successivt avvecklas.

Befolkningsutredningen har uppgjort vissa kalkyler rörande investeringskostnaderna vid en utbyggnad i enlighet med utredningens byggnadsprogram. Då jag föreslagit, att den fortsatta statliga stödverksamheten på området även i dess nya form skall behålla karaktär av försöksverksamhet, har jag ansett mig sakna anledning att här söka närmare beräkna medelsbehovet annat än för budgetåret 1948/49. Anslaget till den nuvarande bidragsverksamheten uppgår för innevarande budgetår till 250 000 kronor. Vid omläggning till låneverksamhet komma avsevärt större belopp att erfordras per budgetår än som för innevarande budgetår avsetts för bidragsverksamheten. Såväl statsfinansiella skäl som läget på byggnadsmarknaden synas dock böra föranleda en kraftig begränsning av låneverksamheten under nästa budgetår. Ett belopp av 750 000 kronor bör enligt min mening få stå till förfogande för utlämnande av här avsedda lån. Det för innevarande budgetår under nionde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget å 250 000 kronor till bidrag för anläggande av gemensamma tvättinrättningar på landsbygden, vilket anslag enligt Kungl. Maj:ts beslut tills vidare icke får tagas i anspråk, torde enligt vad jag inhämtat från chefen för jordbruksdepartementet icke komma att disponeras för det med detsamma avsedda ändamålet. Ifrågavarande anslagsbelopp torde få

överförs till budgetutjämningsfonden. Vid beräkningen av medelsbehovet för nästa budgetår har jag tagit hänsyn till de ineliggande statsbidragsansökningar, för vilka medel icke kunnat utgå ur sistnämnda anslag på grund av att detta spärrats. För lån till anordnande av kollektiva tvätterier bör således för budgetåret 1948/49 å kapitalbudgeten under Fonden för låneunderstöd anvisas ett investeringsanslag av 750 000 kronor till Lån till anordnande av kollektiva tvätterier.

Under hänvisning till det anförda hemställer jag sålunda, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna av mig förordade grunder för statslån till anordnande av kollektiva tvätterier,

dels ock å kapitalbudgeten, under fonden för låneunderstöd, för budgetåret 1948/49 till *Lån till anordnande av kollektiva tvätterier* anvisa ett investeringsanslag av kronor 750 000

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Lars Lemne.